

Warisan Budaya Ketara: Peranan Kampung Budaya Sarawak

Nur Auni Ugong¹ & Bilcher Bala²

Manuskrip diterima: 15 Ogos 2017

Diterima untuk penerbitan 4 Disember 2017

¹ Calon Ph.D di Program Sejarah, Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah. E-mail: nurauni.ugong@gmail.com

² Profesor Madya di Program Sejarah, Fakulti Kemanusiaan, Seni dan Warisan, Universiti Malaysia Sabah. E-mail: bilcher@ums.edu.my

Abstract

Sarawak Culture Village exists about 25 years ago. Its construction which takes into account the concept of exhibiting cultural heritage for various ethnic groups, such as Bidayuh, Iban, Orang Ulu, Menanau, Penan, Malay and Chinese, make Kampung Budaya Sarawak a tourist destination. This paper discusses the role of Sarawak Culture Village as one of the entities that highlighted local cultural heritage through exhibitions and conservation efforts that have taken place since its inception. The results of the discussion will prove the relevance of Sarawak Culture Village in preserving and displaying local cultural heritage.

Keywords: *Sarawak Cultural Village, Conservation, Tangible Cultural Heritage*

Abstrak

Kampung Budaya Sarawak wujud kira-kira 25 tahun yang lampau. Pembinaan yang mengambil kira konsep mempamerkan warisan budaya kepelbagaian etnik seperti Bidayuh, Iban, Orang Ulu, Menanau, Penan, Melayu, dan Cina menjadikan Kampung Budaya Sarawak tumpuan pelancong. Makalah ini membincangkan peranan Kampung Budaya Sarawak sebagai salah satu entiti yang mengetengahkan warisan budaya ketara tempatan melalui pameran dan usaha pemuliharaan yang

dilakukan semenjak dari penubuhannya. Hasil perbincangan akan dapat membuktikan kerelevanan kewujudan Kampung Budaya Sarawak dalam memulihara dan mempamerkan warisan budaya tempatan.

Kata Kunci: Kampung Budaya Sarawak, Pemuliharaan, Warisan Budaya Ketara

Pendahuluan

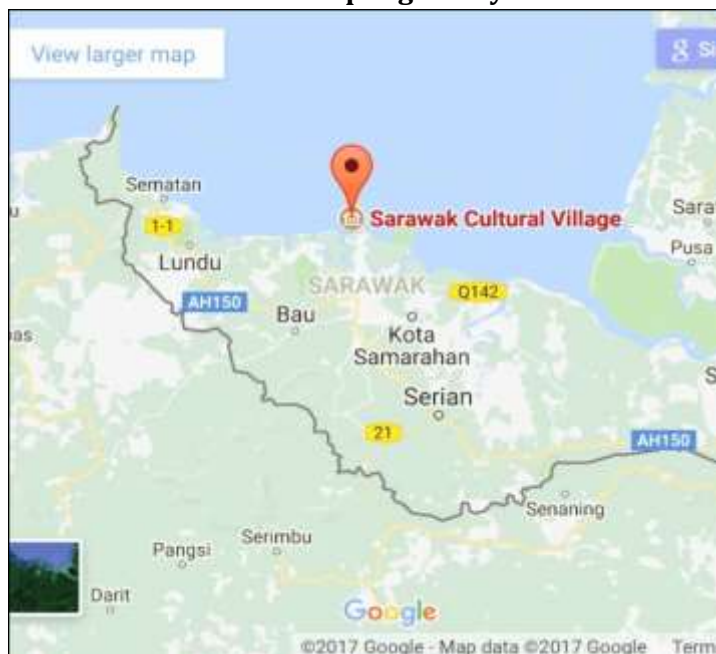
Muzium hidup yang bercorakan etnografi kampung budaya, menggabungkan warisan budaya ketara dan warisan budaya tidak ketara merupakan salah satu daripada konsep pemuziuman yang wujud bukan sahaja di negara luar tetapi juga di Malaysia. Keunikan dan keistimewaan muzium hidup menjadi salah satu pendorong dan penggerak kepada kegiatan ekonomi penduduk khususnya berkaitan dengan pelancongan. Konsep kampung budaya kebiasaannya terdiri daripada replika bangunan tradisional yang menempatkan pameran kesenian dan warisan, dan seterusnya mempersembahkan muzik dan tarian.¹ Manakala, staf dilantik bagi menghidupkan suasana tradisi dalam persekitaran yang menyerupai kehidupan sebenar sesuatu etnik. Oleh hal yang demikian, pengunjung diterapkan dengan unsur sejarah melalui pengalaman melalui penglibatan mereka secara langsung semasa kunjungan dilakukan.

Kampung Budaya Sarawak adalah salah satu agensi yang berusaha mengetengahkan warisan budaya ketara yang dimiliki oleh masyarakat Sarawak. Kampung ini merupakan satu usaha inovasi binaan perkampungan khas yang terletak di kaki Gunung Santubong dan berhadapan dengan Laut China Selatan di Pantai Damai, iaitu kira-kira 32 kilometer dari bandaraya Kuching (Peta 1). Kampung Budaya Sarawak dianggarkan mempunyai keluasan kira-kira 17 ekar telah menempatkan warisan budaya etnik Sarawak, seperti Bidayuh, Iban, Orang Ulu, Penan, Melayu dan Cina. Ia mula dibuka kepada masyarakat awam pada Februari 1990. Semenjak itu, Kampung Budaya Sarawak telah menjadi salah satu daripada destinasi pelancongan yang

¹ Michael Hitchcock, Nick Stanley & Siu King Chung, *The South-east Asian Living Museum and its Antecedents*. Dalam, Gerard Corsane (ed.), *Heritage, Museum and Galleries, An Introductory Reader*, New York: Routledge, 2005, hlm. 292.

berkonsepkan warisan budaya ketara² dan budaya tidak ketara.³ Bagi memacu kemajuan Kampung Budaya Sarawak, ia dikendalikan oleh Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak (SEDC).⁴ Berlandaskan visi warisan budaya bertaraf antarabangsa, Kampung Budaya Sarawak dibina bagi mempamerkan budaya dan tradisi pelbagai etnik Sarawak melalui produk inovatif dan perkhidmatan kelas atas, memberi semua pelawat pengalaman yang tidak dapat dilupakan mengenai warisan budaya Sarawak yang kaya dan mempromosikan penghayatan budaya Sarawak dalam kalangan generasi muda.

Peta 1: Lokasi Kampung Budaya Sarawak

(Google Map)

² Ini merangkumi artifak dan replika rumah etnik.

³ Ini termasuklah ungkapan, bahasa, sebutan lidah, pepatah, lagu yang dihasilkan melalui muzik, not, lirik, nyanyian, lagu rakyat, tradisi lisan, puisi, muzik, tarian yang dihasilkan melalui seni pentas, persembahan teater, pengubahan bunyi dan muzik, seni mempertahankan diri.

⁴ SEDC ditubuhkan pada tahun 1972 sebagai agensi pembangunan ekonomi di Sarawak, seperti industri agro dan makanan, pelancongan dan rekreasi, harta tanah, mineral dan perlombongan, serta jalan dan kerja infrastruktur.

Keunikan Kampung Budaya Sarawak sebagai salah satu entiti pengenalan budaya masyarakat Sarawak memang tidak dapat dinafikan. Walau bagaimanapun, tiada kajian yang dibuat berkaitan dengan peranan Kampung Budaya Sarawak dalam usaha memulihara warisan budaya ketara. Kajian Jane Abi, et. al. (2015) adalah berkaitan kemudahan dan perkhidmatan yang disediakan kepada pengunjung Kampung Budaya Sarawak.⁵ Manakala kajian yang Dellios (2002) pula hanya menerangkan Kampung Budaya Sarawak secara umum dan menjurus kepada isu globalisasi kampung budaya di Malaysia pada abad ke 21.⁶ Kajian yang lain menonjolkan Kampung Budaya Sarawak sebagai destinasi pelancongan tanpa melihat peranannya sebagai agensi pemuliharaan warisan budaya ketara Sarawak.

Metodologi

Kajian ini dilaksanakan bagi menjelaskan peranan Kampung Budaya Sarawak dalam usaha mempamerkan dan memulihara dan warisan budaya ketara. Bagi mencapai matlamat kajian, penyelidik menggunakan dua pendekatan. Pertama, menggunakan kaedah pemerhatian di lokasi kajian. Melalui kaedah pemerhatian, penyelidik kemudiannya membuat analisis berkaitan bentuk pameran yang diamalkan di Kampung Budaya Sarawak yang mengambil kira jenis artifak yang dipamerkan, kesesuaiannya dan juga penambahbaikan yang perlu dilakukan terhadap koleksi pameran. Kedua, menggunakan kaedah temubual dengan beberapa individu yang menjalankan aktiviti pengurusan di Kampung Budaya Sarawak. Pada peringkat awal, temubual dilakukan bersama dengan Pengurus Besar dan kakitangan yang bertugas di replika rumah etnik bagi mengenalpasti usaha pemuliharaan yang telah dilakukan, terutamanya ke atas artifak yang dipamerkan serta bentuk pameran warisan budaya ketara yang diadakan di Kampung Budaya Sarawak. Kemudiannya, pada peringkat akhir, temubual diadakan bersama beberapa orang pelancong tempatan dan juga luar negara bagi mengetahui reaksi mereka terhadap pameran dan juga persekitaran Kampung Budaya Sarawak.

⁵ Jane Abi, Manohar Mariapan & Azlizam Aziz, Visitor Evaluation on Facilities and Services Using Importance – Performance Analysis at Sarawak Cultural Village, <http://www.iosrjournalsorg/iosr-jestft/papers/vol9-issue12/Version-1/D091211624.pdf>. 30 Julai 2017.

⁶ Paulette Dellios, The Museumification of the Village: Cultural Subversion in the 21st Century, <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1082&context=cm>. 30 Julai 2017.

Pelancongan Warisan

Pelancongan warisan telah dianggap sebagai salah satu daripada bentuk pelancongan yang kian berkembang. Secara umumnya pelancongan warisan adalah berteraskan budaya dalam bentuk seni bina, seni kraf kawasan yang diwartakan sebagai tinggalan sejarah dan juga bahan artifak. Di Sarawak, pelancong warisan giat diusahakan, terutamanya di tapak bersejarah dan juga tapak arkeologi yang mempunyai nilai sejarah yang tinggi. Bagi memperkayakan bentuk pelancongan warisan, kerajaan negeri Sarawak telah mendirikan Kampung Budaya Sarawak pada tahun 1990. Dengan pembinaan tujuh buah replika rumah etnik Sarawak disertakan dengan pameran warisan budaya ketara, maka penubuhan Kampung Budaya Sarawak adalah salah satu daripada tarikan kepada pelancongan warisan yang popular di Sarawak. Hal ini kerana pelancongan warisan merujuk kepada kegiatan seseorang individu (pelancong) melihat dan mengalami sendiri warisan, budaya hidup termasuklah seni kontemporari.

Di replika rumah etnik Bidayuh (Foto 1) koleksi pameran warisan budaya ketara melambangkan budaya asal etnik tersebut. Replika rumah etnik Bidayuh ini diperbuat daripada buluh dan beratapkan daun. Pembinaan replika rumah ini dilakukan oleh masyarakat tempatan yang mempunyai kemahiran dalam seni bina rumah tradisional penduduk. Antara koleksi pameran yang terdapat dalam replika rumah tersebut adalah gong,⁷ iaitu sejenis alat muzik kaum Bidayuh, tajau⁸ dan peralatan tembaga (Foto 2) yang biasanya digunakan untuk menyimpan barang, seperti sirih, rokok dan tembakau serta barangan lain, terutamanya barangan perhiasan.

Bagi mendapatkan koleksi pameran ini, kaedah yang digunakan adalah dengan membeli daripada penduduk asal. Menurut kakitangan yang bekerja di replika rumah Bidayuh, menjelaskan bahawa pihak pengurusan Kampung Budaya Sarawak telah mengeluarkan dana yang besar untuk membeli tajau daripada masyarakat Bidayuh.⁹ Bagi

⁷ Gong masih lagi digunakan sehingga ke hari ini, terutamanya semasa perayaan Gawai.

⁸ Tajau digunakan oleh masyarakat Bidayuh tradisional bagi menyimpan beras dan tapai. Namun pada masa kini tajau hanya dijadikan barang perhiasan rumah.

⁹ Florita Sylvester, 51 tahun, demonstrator, 12 Ogos 2017.

membantu pengunjung memahami warisan budaya ketara masyarakat Bidayuh, pengurusan Kampung Budaya Sarawak telah menempatkan dua orang kakitangan berbangsa Bidayuh yang akan bertanggungjawab untuk menerangkan berkaitan pameran yang diletakkan di ruangan galeri.

Foto 1: Replika Rumah Bidayuh

(Koleksi Penulis)

Di replika rumah panjang etnik Iban (Foto 3), warisan budaya ketara yang menjadi pilihan untuk dipamerkan kepada pengunjung ialah peralatan muzik, seperti gong, gendang, tajau,¹⁰ *parang ilang*,¹¹ *tiang sungkup*,¹² Pua Kumbu (Foto 4) dan tengkorak manusia yang didapati semasa amalan pemburuan kepala masih diamalkan oleh suku kaum tersebut dan juga kraftangan, seperti topi dan raga yang diperbuat daripada rotan.

¹⁰ Tajau digunakan untuk menyimpan beras dan tapai oleh masyarakat Iban tradisional.

¹¹ *Parang Ilang* pada awalnya digunakan semasa aktiviti pemburuan kepala dalam kalangan masyarakat Iban tradisional. Kini, *Parang Ilang* dijadikan hiasan dalaman rumah atau peralatan tarian *ngajat*.

¹² *Tiang Sungkup* digunakan semasa upacara Gawai Antu untuk meletakkan makanan kepada roh si mati, khususnya bagi masyarakat Iban yang masih mengamalkan kepercayaan animisme.

Foto 2: Tajau dan Peralatan Tembaga di Replika Rumah Bidayuh

(Koleksi Penulis)

Foto 3: Replika Rumah Etnik Iban

(Koleksi Penulis)

Pua Kumbu (kain selimut) misalnya, menjadi salah satu daripada koleksi utama yang dipamerkan di replika rumah panjang Iban. Malah ada di antara Pua Kumbu yang dipamerkan di Kampung Budaya Sarawak adalah dijual kepada pengunjung. Asas pembuatan atau tenunan dengan menggunakan bahan semulajadi menyebabkan Pua Kumbu tahan lama sehingga ratusan tahun. Dahulunya, Pua Kumbu digunakan oleh masyarakat Iban semasa menyambut kelahiran, perkahwinan, dan kematian. Kini Pua Kumbu boleh ditunen menjadi pakaian dan dekorasi hiasan dalaman di rumah, restoran, pejabat dan hotel. Bagi melestarikan

warisan Pua Kumbu, pengurusan Kampung Budaya Sarawak menempatkan penenun Pua Kumbu di rumah tersebut.¹³

Foto 4: Tiang Sungkup dan Pua Kumbu

(Koleksi Penulis)

Foto 5: Replika Rumah Orang Ulu

(Koleksi Penulis)

Di replika rumah Orang Ulu (Foto 5) mempamerkan kraftangan, *Parang Klirieng* (Foto 6) dan peralatan muzik.¹⁴ Misalnya, *Klirieng* telah dijadikan mercu dan perhiasan di replika rumah Orang Ulu. Dahulunya, *klirieng* dibuat bagi tujuan pengebumian. Kini ianya tidak lagi digunakan setelah masyarakat orang Ulu menganuti agama Kristian. Kraftangan

¹³ Florita Sylvester, 51 tahun, demonstrator, 12 Ogos 2017.

¹⁴ Fazli Julihi, 40 tahun, demonstrator, 12 Ogos 2017.

berasaskan rotan yang dipamerkan memperlihatkan bahawa masyarakat Orang Ulu bergantung sepenuhnya kepada kepintaran mereka menganyam, mengukir, mencacah badan dan membuat perhiasan daripada manik bagi memenuhi keperluan sosioekonomi.

Foto 6: Kraftangan dan Parang Klirieng

(Koleksi Penulis)

Foto 7: Replika Rumah Cina

(Koleksi Penulis)

Replika rumah orang Cina (Foto 7) yang dibina di atas tanah mempamerkan peralatan pertanian, seperti topi dan sabit, tempat menyimpan barang di samping peralatan keagamaan (Foto 8). Selain daripada pameran, keunikan replika rumah ini juga ialah lantainya berasaskan tanah yang dibakar, dinding yang diperbuat daripada kayu dan dicat putih. Manakala bumbungnya adalah diperbuat daripada daun. Replika rumah ini mempunyai dua bahagian, iaitu bilik tidur dan bilik penyimpanan peralatan. Turut dipamerkan juga ialah pembuatan lada

hitam dan lada putih yang merupakan salah satu daripada kegiatan pertanian yang dilakukan oleh masyarakat Cina di Sarawak.

Foto 8: Peralatan Keagamaan dan Pertanian

(Koleksi Penulis)

Di replika rumah etnik Melanau (Foto 9), warisan budaya ketara yang dipamerkan adalah berkonsepkan budaya etnik tersebut. Replika rumah ini dinamakan Rumah Tinggi Melanau yang dibina untuk memperlihatkan keadaan sebenar satu corak rumah yang pernah wujud dalam kalangan masyarakat Melanau tradisional. Ketinggian rumah ini adalah sekitar 10 meter daripada permukaan tanah dengan tiangnya diperbuat daripada batang kayu belian yang mampu bertahan lebih 100 tahun. Namun corak rumah ini dibina khusus untuk tujuan perlindungan daripada serangan musuh pada zaman dahulu. Masyarakat Melanau tradisional juga mendiami rumah panjang. Dipercayai ketua atau pahlawan mereka pula mendiami rumah tinggi ini. Antara koleksi yang dipamerkan dalam replika rumah ini ialah pasu, peralatan tembaga, dan pendayung yang diperbuat daripada kayu (Foto 10).

Foto 9: Replika Rumah Etnik Melanau

(Koleksi Penulis)

Foto 10: Pasu dan Pendayung

(Koleksi Penulis)

Replika rumah etnik Melayu (Foto 11), sebagaimana rumah tradisional lain adalah dibina menggunakan kayu. Walau bagaimanapun, binaannya adalah lebih moden dan halus. Ini mempamerkan budaya etnik Melayu secara langsung, terutamanya pameran warisan budaya

ketara di replika rumah tersebut yang unik seperti gendang¹⁵ dan lesung¹⁶ (Foto 12).

Foto 11: Replika Rumah Etnik Melayu

(Koleksi Penulis)

Foto 12: Lesung dan Gendang

(Koleksi Penulis)

Terakhir ialah replika rumah Penan (Foto 13). Walaupun kurang pameran pada replika tersebut, namun sumpit yang ditayangkan dapat

¹⁵ Gedang yang dipamerkan di replika rumah Melayu berbentuk bulat dan diperbuat daripada kulit binatang.

¹⁶ Lesung yang dipamerkan di replika rumah Melayu adalah diperbuat daripada kayu bercorak perahu.

menarik minat pengunjung untuk mencubanya. Semenjak replika rumah Penan ditubuhkan kedatangan pelancong semakin bertambah dari tahun ke tahun.

Foto 13: Replika Rumah Penan

(Koleksi Penulis)

Keunikan pameran yang diterapkan di Kampung Budaya Sarawak ialah apabila artifak yang dipamerkan tidak mempunyai label. Ketiadaan label pada artifak tersebut adalah kerana bentuk pameran yang diadakan adalah berupa keadaan sebenar kehidupan masyarakat Sarawak. Kampung Budaya Sarawak berjaya mengekalkan keaslian budaya etnik masyarakat Sarawak.¹⁷ Walau bagaimanapun, di setiap replika rumah telah disediakan kakitangan yang akan menerangkan artifak yang dipamerkan kepada pengunjung. Usaha menggunakan khidmat individu daripada etnik berkaitan dapat mewujudkan persembahan pameran yang hidup di Kampung Budaya Sarawak. Mereka berada di ruang pameran untuk menerangkan kaitan artifak dengan budaya kaum masing-masing. Kaedah pameran sebegini ternyata menarik minat pengunjung ke Kampung Budaya Sarawak (Foto 14). Di samping itu, pengunjung juga dapat merasai sendiri pengalaman sepanjang melawati setiap replika rumah etnik yang didirikan.¹⁸ Malah

¹⁷ Tung Cheng Hung, 43 tahun, Taipei Taiwan, 12 Ogos 2017; Belenda, 31 tahun, England, 12 Ogos 2017; George, 26 tahun, England, 12 Ogos 2017.

¹⁸ Roslan Bin Mahdi, 59, tahun Pahang, 12 Ogos 2017.

Kampung Budaya Sarawak merupakan tempat yang sesuai untuk melihat sendiri budaya asli masyarakat Sarawak.¹⁹ Justeru, pengunjung yang datang ke Kampung Budaya Sarawak dapat mengenali dengan lebih mendalam budaya masyarakat Sarawak.²⁰

Walau bagaimanapun, dari aspek pendidikan warisan budaya ketara fungsi Kampung Budaya Sarawak perlu dikaji semula. Bagi menyelaraskan diantara kepentingan pelancongan dan pendidikan label yang tidak dominan boleh digunakan pada artifak yang dipamerkan. Hal ini adalah supaya sejarah kewujudan dan kepentingan artifak yang dipamerkan dapat diketahui oleh pengunjung, khususnya pelancong luar negara. Lebih penting lagi, generasi muda akan dapat mempelajari warisan budaya tempatan yang dipamerkan di samping menikmati keunikannya dan keasliannya.

Bagi memastikan kunjungan ke muzium hidup terus relevan, Kampung Budaya Sarawak mempraktikkan beberapa langkah, seperti penggunaan risalah, iklan dan laman sesawang yang dikendalikan dengan baik dan juga waktu operasi yang fleksibel sepanjang hari. Tambahan itu, gabungan di antara warisan budaya ketara dan tidak ketara juga memainkan peranan penting. Di samping melihat pameran warisan budaya ketara di setiap replika rumah yang dibina, pengunjung turut didedahkan dengan budaya tidak ketara, terutamanya dengan pertunjukan tarian kebudayaan di dewan pertunjukannya. Oleh hal yang demikian, setiap pengunjung yang datang akan dipertontonkan tarian kebudayaan setiap etnik masyarakat di Sarawak.

¹⁹ Mohamad Bin Mohamad Lihim, 58 tahun, Pahang, 12 Ogos 2017.

²⁰ Mohamed Kamal Bin Hashim, 58 tahun, Pahang, 12 Ogos 2017.

Foto 14: Jumlah Pelancong Kampung Budaya Sarawak, 1990 - Julai 2017

VISITORS ARRIVAL STATISTIC AT THE SARAWAK CULTURAL VILLAGE FROM 1990 - JULY 31, 2017.

YEAR	SARAWAKIAN	N. S / O.G	TOTAL
1990	37,005	34,479	71,484
1991	27,758	32,714	60,472
1992	15,478	32,203	47,681
1993	19,784	36,149	55,933
1994	20,178	39,042	59,220
1995	18,500	38,892	57,382
1996	31,634	41,303	72,937
1997	34,855	25,474	60,329
1998	25,298	26,534	51,832
1999	30,804	45,858	76,662
2000	42,084	59,784	101,868
2001	36,001	44,779	80,780
2002	38,426	51,917	90,343
2003	41,528	55,383	96,911
2004	46,942	73,018	119,960
2005	42,015	76,395	118,410
2006	40,526	64,166	104,692
2007	45,971	63,720	109,691
2008	42,884	62,076	104,960
2009	51,660	67,811	119,471
2010	48,213	70,301	118,514
2011	55,956	86,594	142,550
2012	61,209	72,053	133,262
2013	67,874	85,030	152,904
2014	68,323	74,562	142,885
2015	65,715	58,559	124,274
2016	67,459	63,286	130,745
2017	22,183	33,562	55,745
TOTAL	1,146,263	1,515,634	2,661,897

LESTERIS SARAWAK
N.S - NON SARAWAKIAN
O.G - OVERSEAS GUEST

(Kampung Budaya Sarawak)

Pemuliharaan Warisan Budaya Ketara

Aset warisan budaya ketara sememangnya amat bernilai untuk setiap negara. Bahkan ianya menyumbang kepada kelangsungan ekonomi yang tidak dapat dipertikaikan. Justeru, pemuliharaan warisan yang merujuk kepada perbuatan yang melakukan tindakan bagi mengekalkan bentuk asal, integriti dan bahan sesebuah bangunan atau struktur warisan budaya ketara menjadi salah satu agenda dalam pengurusan warisan budaya ketara. Pemuliharaan juga dapat didefinisikan sebagai aktiviti memulihara dan melestarikan warisan budaya ketara serta merupakan elemen penting dalam usaha mengekalkan nilai estetika sesebuah warisan. Pemuliharaan warisan budaya ketara termasuklah pemuliharaan, pemeliharaan, pembaikpulihan, pembinaan semula, pemulihan dan penyesuaian atau mana-mana gabungannya. Ianya amat

penting kerana potensi pembangunan pelancong warisan budaya hanya boleh dipertingkatkan melalui penaiktarafan, pengembalian fungsi asal nilai sejarah dan penyediaan kemudahan sokongan yang lebih baik dan teratur. Tambahan, pemuliharaan dan perlindungan warisan budaya ketara adalah penting demi kelestariannya sebagai sumber pelancongan.²¹

Di Kampung Budaya Sarawak, pemuliharaan warisan budaya ketara dilakukan khususnya bagi mengekalkan bentuk asal replika rumah etnik yang dibina sejak 28 tahun yang lalu. Hal ini kerana pembinaan replika rumah etnik adalah berasaskan daun, buluh, kayu dan belian. Menurut Pengurus Besar Kampung Budaya Sarawak, Puan Jane Lian Labang, penukaran bumbung replika rumah etnik dilakukan setiap tiga tahun sekali. Penggunaan bahan binaan yang tidak tahan ini menyebabkan aspek pemuliharaan warisan budaya ketara memberikan satu cabaran kepada pihak pengurusan, khususnya dari aspek peruntukan dana.²² Dana tahunan yang diberikan oleh Kerajaan bagi menampung kos operasi adalah sebanyak RM500 000 setahun, dan selebihnya ditanggung sendiri pihak Kampung Budaya Sarawak. Cabaran lain yang dihadapi oleh Kampung Budaya Sarawak ialah kerosakan warisan budaya ketara akibat daripada faktor alam semulajadi. Warisan yang mengalami kerosakan ini adalah seperti Pua Kumbu yang dipamerkan di replika rumah Iban. Pua Kumbu tersebut telah dipamerkan dalam jangka masa yang panjang dan terdedah dengan sinaran matahari yang menyebabkannya lusuh dan mudah rosak. Selain pemuliharaan, Kampung Budaya Sarawak juga membuat semula warisan budaya ketara yang rosak. Pembuatan semua melibatkan warisan budaya seperti topi, raga, pendayung sampan. Di samping itu, pemuliharaan juga melibatkan warisan budaya ketara yang dipamerkan seperti peralatan tembaga dan besi.

Bagi memastikan aktiviti pemuliharaan warisan budaya ketara mengikut tahap yang ditetapkan, pihak Kampung Budaya Sarawak telah

²¹ Tutur Lusetyowati, *Preservation and Conservation Through Cultural Heritage Tourism*. Case Study: Musi Riverside Palembang, <http://ac.els-cdn.com/S1877042815033583/1-s2.0S1877042815033583-main.pdf?tid=bd509dbe-80c2-11e7-bc2500000aab0f01&acdnat=150269613434e59af97cfb71156c6cdf83c9f3a454>. 11 Ogos 2017.

²² Jane Lian Labang, 51 tahun, Pengurus Besar Kampung Budaya Sarawak, 3 Ogos 2017.

mengadakan kerjasama dengan agensi lain seperti Jabatan Muzium Sarawak. Melalui kerjasama tersebut, kakitangan Kampung Budaya Sarawak telah dijemput bersama-sama untuk menghadiri seminar pemuliharaan warisan budaya yang dianjurkan oleh Jabatan Muzium Sarawak. Pendedahan terhadap kaedah pemuliharaan yang diberikan oleh Jabatan Muzium Sarawak dapat membantu kakitangan Kampung Budaya Sarawak Sarawak mengurangkan cabaran pemuliharaan artifak yang dipamerkan.

Kesimpulan

Seiring dengan dasar kerajaan menjadikan sumber warisan sebagai tarikan utama destinasi pelancongan, kelestarian sesuatu produk pelancongan perlu diutamakan. Kampung Budaya Sarawak merupakan agensi pelaksana pengurusan warisan budaya ketara yang perlu dikekalkan dan diketengahkan sebagai produk pelancongan. Selain daripada itu, aktiviti pemuliharaan juga perlu dipertingkatkan supaya persekitaran di Kampung Budaya Sarawak kelak asli di samping menjamin keselamatan para pengunjung. Justeru, disarankan agar semua pihak seperti sektor awam dan sektor swasta perlu bekerjasama bagi melestarikan kewujudan Kampung Budaya Sarawak.

Rujukan

- Abi, J., Mariapan, M. & Azlizam Aziz. 2015. Visitor's Evaluation on Facilities and Services Using Importance - Performance Analysis at Sarawak Cultural Village. *Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology*. Vol. 9 (12 ver.1). Hlm. 16-24. <http://www.iosrjournalsorgiosr-jestft/papers/vol9-issue12/Version-1/D091211624.pdf>. 30 Julai 2017.
- Dellios, P. 2002. The Museumification of the Village: Cultural Subversion in the 21st Century. *Culture Mandala: The Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies*. Vol. 5 (1). Hlm. 1-16. <http://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1082&context=cm>. 30 Julai 2017.
- Hitchcock, M., Stanley, N. & Chung, S. K. 2005. The South-east Asian Living Museum and its Antecedents. Dalam, Corsane, G. (ed.). *Heritage, Museum and Galleries, An Introductory Reader*. New York: Routledge. Hlm 291-307.
- Lussetyowati, T. 2015. Preservation and Conservation Through Cultural Heritage Tourism. Case Study: Musi Riverside Palembang. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. Vol. 184. 20 May. Hlm. 401-206. <http://ac.els-cdn.com/S1877042815033583/1-s2.0S1877042815033583-main.pdf?tid=bd509dbe-80c211e7-bc25000>

00aab0f01&acdnat=150269613434e59af97cfb71156c6cdf83c9f
3a454. 11 Ogos 2017.

Temubual

Belenda. 31 tahun. England. 12 Ogos 2017.

Fazli Julihi. 40 tahun. Demonstrator. 12 Ogos 2017.

Florita Sylvester. 51 tahun. Demonstrator. 12 Ogos 2017.

George. 26 tahun. England. 12 Ogos 2017.

Jane Lian Labang. 51 tahun. Pengurus Besar Kampung Budaya Sarawak.
3 Ogos 2017.

Mohamad Bin Mohamad Lihim. 58 tahun. Pahang. 12 Ogos 2017.

Mohamed Kamal Bin Hashim. 58 tahun. Pahang. 12 Ogos 2017.

Roslan Bin Mahdi. 59 tahun. Pahang. 12 Ogos 2017.

Tung Cheng Hung. 43 tahun. Taipei Taiwan. 12 Ogos 2017.